

Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri

Elif AKTAŞ (*)
Yavuz ÖZDEMİR (**)

Özet: 19 Şubat 1932 tarihinde açılan Halkevleri kısa sürede ülke çapına yayılmış ve önemli çalışmalar yapmıştır. Halkevleri bu çalışmalarını Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershanesi ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze Şubeleri aracılığıyla yürütmüştür. Şubeler hem dil, tarih, toplumsal hayat, devrimler ve günlük yaşam gibi alanlarda önemli araştırmalar yapmışlar hem de halkın eğitimine katkıda bulunmuşlardır. Halk bu şubeler vasıtasıyla bir taraftan modern hayat doğrultusunda eğitilirken bir taraftan da günlük hayata yönelik pratik bilgiler edinmiştir. Şubeler dil ve tarih alanlarında yaptığı çalışmalar ile unutulmaya yüz tutmuş değerleri gün yüzüne çıkarmış, millî dil ve millî tarih bilincini kuvvetlendirmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada Halkevlerinin en önemli organları olan bu dokuz şube çeşitli kaynaklardan yararlanılarak araştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, halk eğitimi, şubeler, şubelerin faaliyetleri

People's Houses' Departments From General To Particular

Abstract: Community centres , having opened on the 19 th of 1932, have become widespread in a very short time and done important studies. Community Centres have conducted their studies via Language and Literature, Fine Arts, Drama, Social Aid, Community Private Institutions and Courses, Library and Publishment, Peasantry, History and Museum departments. These departments have done researches in language, history, social life, revolutions and daily life and have contributed in the education of community. The community has been educated on modern life by these departments and it has been also got applicable information. These departments have done studies which are important contributions to the consiousness of national language and national history and via which works within the areas of language and history, about to being forgotten, have become widespread. In this study, these nine departments , important publishment centres of Community Centers, are focused on by using various sources.

Key Words: Community centres, public education, departments, activities of departments

*) Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD.
(e-posta: aktaselif@atauni.edu.tr)

***) Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD.
(e-posta: yavuzozdemir@atauni.edu.tr)

Giriş

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Millî Mücadele'nin zafer ile sonuçlanmasından sonra 29 Ekim 1923 tarihinde yeni devletin rejimi resmîyet kazanmış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştu. Yeni devletin ilkelerini ve yapılan devrimleri halka ulaştırmak isteği yeni kurumların doğmasına yol açtı. Bu kurumlardan bir tanesi de Halkevleri idi.

Halkevlerine ihtiyaç duyulmasının çeşitli nedenleri vardı. Bunlardan birincisi II. Meşrutiyet'ten beri önem kazanmış olan milliyetçilik hareketinin yanına bir yenisinin eklenmesiydi. Yeni devleti oluşturan ilkelerden birisi de Halkçılıktı (Sarımay, 2002: 830). Dolayısıyla bünyesinde milliyetçilik ile halkçılığı birlikte barındıracak ve halka iletecek yeni kurumlar gerekiyordu. İkincisi ise yetişkin eğitime duyulan ihtiyaçtı. Okul çağı dışındaki yetişkinleri eğiterek, devrimleri ve ideolojiyi benimsemelerini sağlamak, yeni devletin ihtiyaç duyduğu ideal vatandaşı yetiştirmek hedefleniyordu. Yetişkin eğitimi 1930'lu yıllarda sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada önemi haiz bir konuydu. Devletler vatandaşlarını yetiştirmeye yönelik kurumlar açıyorlar ve bu sayede birlik oluşturmaya çalışıyorlardı. Aynı gereksinim ülkemizde de baş gösterince bu kurumları incelemeleri için Avrupa'ya memurlar gönderildi (Karaömerlioğlu, 1998: 69) ve bu memurlardan gelen raporlar doğrultusunda çalışmalara başlandı. Halkevlerine ihtiyaç duyulmasının üçüncü nedeni ise devrimlerin halka yeterince ulaşamadığının, halk ile devlet ve halk ile aydınlar arasında kopukluk olduğunun fark edilmesiydi. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırka deneyimi bu kopukluğu iyice gün yüzüne çıkarmıştı. Bu duruma son vermek, halk ile devlet arasında köprü vazifesi oluşturmak ve halk arasındaki sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırmak için (Ültanır, Ültanır, 2005: 9) de Halkevlerinin kurulmasına karar verilmişti.

Halkevleri ile ilgili haberler 1931 kışından itibaren basında yer almaya başladı. Evlerin kuruluşu ile ilgili teklif Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 yılındaki III. Büyük Kongresi'nde 17.5.1931 tarihli oturumda oy birliği ile kabul edildi. Böylece Halkevlerinin kurulması kararı resmîyete bağlanmış oldu. Halkevlerini açma görevi Reşit Galip'e verildi. Reşit Galip bir komisyon oluşturdu ve bu komisyonun çalışmaları sonucunda ilk Halkevleri 14 Şubat 1932 tarihinde on dört merkezde (Ankara, Afyon, Aydın, Bursa, Bolu, Denizli, Çanakkale, Diyarbakır, Eskişehir, Eminönü, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun) törenlerle açıldı. Halkevleri kısa sürede hızla gelişmeye başladılar. Sayıları her geçen gün daha da arttı ve önemli işlere imza attılar. Halkevlerinin amacı halkı eğitip kültür seviyesini yükseltmekti. Evler bu amaca ulaşmak için en önemli unsurları olan *Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Derşanesi ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze Şubeleri*'nden meydana gelen dokuz şubeden yararlandılar.

I. Şubeler

Reşit Galip ve arkadaşları tarafından hazırlanan 1932 tarihli Halkevleri talimatnamesinde, vatandaşın ilgisini çekmek ve kendisine bir çalışma alanı bulabilmesi için Halkev-

lerine bağlı dokuz şubenin oluşturulmasına karar verildi. Böylece hem halkın ilgisi çekecek hem de bu şubeler sayesinde millî kültürün yükselmesi ve sosyal hayatın gelişmesi sağlanacaktı. Hatta bir merkezde bir Halkevinin açılabilmesi için gerekli şartlardan birisi *Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershanesi ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze Şubeleri*'nden en az üçünün o Halkevi bünyesinde faaliyete geçirilmesiydi. Bu şubelerin açılması için kayıtlı en az yirmi beş üye olması zaruruydu. Her şube seçim toplantıları dışında yılda en az iki defa toplanmakla yükümlüydü. Şube toplantıları en az on beş günde bir olurdu (Zeyrek, 2006: 31). Halkevleri talimatnamesi 1940 yılında tekrar gözden geçirilerek yeniden yapılandırılmıştı. 1940 tarihli Halkevleri talimatnamesine göre de Halkevleri ayrı dokuz şube halinde teşkilatlanacaktı (Küçükkuşurlu, Okur, 2007: 14-15). Milliyetçilik kapsamında millî tarihin ve millî dilin incelenmesinde önemli görevler üstlenen, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu ile paralel çalışmalar yürüten, yayın hayatı için yeni isimlerin doğmasını sağlayan, halkçılığı benimseyen, halkı medeni hayatla tanıştıran, aydınlar ile halkı kaynaştıran bu dokuz şube ve faaliyetleri kısaca şöyledir:

I. 1 Dil ve Edebiyat Şubesi:

Halkevlerinin önemi haiz şubelerinden birisidir. 1932 tarihli talimatnamede Dil-Edebiyat ve Tarih Şubesi olarak oluşturulmuş, dil ve tarih çalışmalarını birlikte yürütmüştür. 1940 tarihli talimatnamede ise tarih çalışmaları bu koldan ayrılmış ve kol daha rahat çalışma imkânına kavuşturulmuştur. 1940 tarihli Halkevleri talimatnamesinde "*Dil ve Edebiyat Şubesi, muhitin umumî bilgisinin artmasına ve Parti prensiplerinin kökleşmesine, yurt sevgisinin, yurddaşlık vazifeleri duygusunun yükselmesine yarıyacak mevzularda konuşmalar ve konferanslar tertiplemeyle beraber dil ve edebiyat mevzularıyla de bilhassa meşgul olur.*" (CHP, 1940: 5) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu şubenin faaliyetlerini beş başlık altında sınıflandırmak mümkündür:

a) Konferanslar: Şubenin görevlerinden birisi Halkevlerinde profesör, doçent ve yeterli donanıma sahip bazı Halkevi üyeleri tarafından konferanslar verilmesini sağlamaktır (Zeyrek, 2006: 46). Verilecek konferansların konuları halkın ilgisini çeker mahiyette olmalı, ilmî ve fennî konulardaki konferansların yeni buluşları halkın anlayacağı şekilde anlatması gerekmektedir. Konferansçı konuşmasından önce konferans metnini yazılı olarak Halkevi Başkanına vermek zorundadır. Bu prosedür gerçekleşmediği takdirde konferans verilemezdi. Konferanslar aynı zamanda yeni konferansçıların yetişmesine ön ayak olmalı, güzel konuşma yapanların listesi raporlarda belirtilmeliydi (CHP, 1940: 5). Bazı konferans metinleri basılarak kitap haline de getirilebiliyordu.

b) Dil çalışmaları: "*Şubenin dil çalışmalarında gayesi Türk diline tabîi hakkını vermek, yani her türlü fikrî ve hissî mefhumları ifadede istiklâlini kazandırmaktır.*"

Bu gayenin temini için:

- *Eski Türkçe eserlerdeki öz Türkçe söz ve tâbirleri derlemek,*
- *Halk dilinde yaşayıp yazı dilinde kullanılmayan Türkçe söz ve tâbirler ile folklor (Halk bilgisi) mahsullerini toplamak,*

- *Eski Türkçe ve halk Türkçesinin gramer ve şive hususiyetlerini araştırmaktır.*

Derlenecek malzeme ve yapılacak araştırmalar monografiler ve lûgatçeler halinde neşredilir.” (CHP, 1940: 5-6).

Dil ve Edebiyat Şubesi yaptığı bu çalışmalar bağlamında TDK'nın bir kolu gibi çalışmıştır. Eski eserlerdeki Türkçe kelime ve tabirleri derlemiş, gramer bakımından incelemelerde bulunmuş ve yaptığı bu çalışmalarını monografi, sözlük vb. yayınlar ile yazılı hale getirmiştir. Anonim eserleri araştırmış, bölgelerindeki yer isimlerini incelemiş, yabancı isimlerin değiştirilmesini sağlamış, halk dilinde yaşayan atasözlerini Türk diline kazandırmıştır. Yine bu şube Türkçenin bilinmediği bölgelerde Türkçe öğretme ve okuma yazma kursları açarak (<http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>) millî dilin yayılmasına ve gelişmesine de yardımcı olmuştur.

c) Edebiyat çalışmaları: Şubenin edebiyat çalışmalarındaki amaçları, yayınlardaki yabancı kelimeler yerine öz Türkçe kelimeler kullanarak edebî dilin özleşmesini sağlamak, edebiyatımızı muasır medeniyet seviyesine ulaştırırken millî mahiyetini bozacak etkilerden uzak tutmak ve edebî eserlerde ise halkın ihtiyaçlarına cevap veren, inkılâbın yayılmasını sağlayan, Türklerin şanlı tarihlerini ve Millî Mücadele hatıralarını sonsuzlaştıran eserlerin çoğaltılmasını sağlamak (CHP, 1940: 6-7) olarak ifade edilmektedir.

d) Büyükleri anmak: Büyükleri anma günleri ve törenleri düzenlemek de bu şubenin görevleri arasındadır. Fakat hayatta olan şahsiyetler için bu tür etkinliklerin yapılmaması kararı mevcuttur. Talimatnameye göre anma törenleri yapılırken bu şahısların isimlerinin Parti Genel Sekreterliği'ne bildirilmesi zorunlu olup, şahısların kişiliklerinin ve eserlerinin iyice incelenerek bunlara yakışır bir tören düzenlenmesine dikkat edilecektir (CHP, 1940: 7-8).

e) Dergiler: 1940 yılı Halkevleri talimatnamesine göre dergilerin çıkışı, komitesi, basımı vb. şu şekilde gerçekleşmekteydi:

“Halkevleri dergilerini Dil-Edebiyat Şubesi çıkarır. Dergi çıkarmanın şartları arasında eleman, teknik imkânlar elbette birinci derecede gelir. Bu imkânları bugün daha ziyade Vilâyet Merkezlerimizde bulmak kabildir. Bu sebeptendir ki, şimdilik yalnız Vilâyet Merkezlerindeki Halkevlerimizin dergi çıkarmaları kâfidir. Bu dergi, o Vilâyet içindeki bütün Halkevlerinin müşterek dergisidir” (CHP, 1940: 9). Yine bu talimatnameye göre dergilerin yazı ve idare işlerinden Dil ve Edebiyat komiteleri meşgul olmalı, dergiler yazı kalitesi bakımından olduğu gibi baskı bakımından da temiz ve düzgün olmalıdır. Dergi masrafları Halkevi bütçesinde gösterilirken, paralı olan dergilerden elde edilen gelir de gelir faslına kaydedilirdi. Halkevlerinde çıkan yayınlardan en önemlisi dergiler olmuştur. Dergilerin sayısı kısa sürede hızla artmaya başlamıştır. Fakat dergilerin sayısı hakkında net bir rakam verilememektedir. Bazı kaynaklarda kırk dokuzdan yetmiş kadar değişebilen rakamlardan bahsedilmektedir. Halkevleri tarafından çıkarılan ilk dergi Eskişehir Halkevi'nin çıkardığı *Halkevi* dergisidir ki bu dergi daha sonra *Porsuk* adını almıştır (Huyugüzel, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10212.pdf>: 393-394). Devrimleri ve ideolojiyi halka ulaştırmak misyonunu üstlenen en önemli dergi Ankara Halkevi tarafın-

dan çıkarılan *Ülkü Dergisidir*. 1933-1950 yılları arasında çıkarılan *Ülkü*'de yayımlanan yazılar CHF'nin ideolojisini açıklar niteliktedir (Çavdar, 1983: 882). *Ülkü* eğitsel amaçlı olup, devrimleri ve ilkeleri halka götürmek için çalışmıştır. Derginin, editörlüğünü yapan kişilerden etkilendiği görülmektedir (Karpas, 1974: 71). *Ülkü*, diğer Halkevleri dergilerine örnek olarak gösterilmiş, yapılan çalışmalarda *Ülkü*'yü takip etmeleri istenilmiştir. Hangi Evin hangi dergiyi çıkardığını gösteren liste, Halkevi dergisinin son kapağına konulmalıdır. Dergi çıkaran her Halkevi dergisinden diğer Halkevi dergilerine bir, *Ülkü* dergisine bir ve Parti Genel Sekreterliği'ne iki nüsha göndermelidir. Adı geçen yerlere gönderildikten sonra dergilerin kalan kısmı ise Evlere gelir sağlamak amacıyla halka satılırlardı. Halkevleri kendi matbaalarını kuramazlardı. Yayınlarını piyasadan bir matbaaya bastırırlardı (CHP, 1940: 9).

Dil ve Edebiyat Şubesi'nin amacı da millî kültürü geliştirmek ve inkılâpların yayılmasını sağlamaktı. Unutulmaya yüz tutmuş sözcükleri gün yüzüne çıkarmak, millî dili geliştirmek ve öz benliğine kavuşturmak hedefleniyordu. Bu nedenle yapılan çalışmalar TDK ile paralellik arz ediyordu. Dergilerde çıkan makaleler hem halkı bilinçlendiriyor hem de devletin genel politikalarını içeriyorlardı. Şube, yaptığı çalışmalar açısından değerlendirildiğinde millî dilin tanıtılması ve geliştirilmesi bağlamında önemli işlere imza atmış, daha sonraki yıllarda Yaşar Kemal, Necati Cumalı gibi alanının önemli isimleri için okul vazifesi görmüştü.

I.2 Güzel Sanatlar Şubesi

Genç Cumhuriyetin amaçlarından bir tanesi halkın modernleşmesiydi. Bu modernleşmede Halkevleri de önemli bir araç olarak yapılandırılmıştı. Özellikle bu konu ile ilgili halka ulaşmada Güzel Sanatlar Şubesi'nden beklentiler büyüktü. Adeeb Khalid, Halkevlerinin çalışmalarını "*Halkevlerinin aktiviteleri köylülere koro halinde bir şarkı söylemeyi öğretmeyi. 'Batılı' (alafranga) tarzda balolar organize etmeyi ve yığınlara klasik müziği, tiyatroyu ve sporu öğretmeyi içerirdi. 'Türk insanını muasır medeniyet seviyesine yükseltme' büyük bir Kemalist amaç idi ve kültürçülük ve toplumculuğun 'Batılı' şekilleri Cumhuriyetin misyonu için çok önemli idiler*" (Khalid, 2006: 231-251) şeklinde değerlendirmekteydi. Yani Batılılaşmak temel hedef olarak belirlenmişti. Şubelerde bu doğrultuda faaliyetlerde bulunuyorlar, üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışıyorlardı.

Halkın güzel sanatlara olan ilgisinin artmasını ve Batılı tarzda müziğe aşına olmasını sağlamak, asıllarına sadık kalarak halk türkülerini ve danslarını derlemek, kurslar açarak genç yetenekleri teşvik etmek ... Güzel Sanatlar Şubesi'ne düşen görevlerden sadece bir kaçıydı. 1940 tarihli Halkevleri talimatnamesine göre şubenin amacı "*müzik, resim, heykel, mimarî, tezyinî sanatlar ve sairedede profesyonel veya amatör unsurları bir araya toplar, genç kabiliyetleri korur ve bunların yetişmesine çalışır*" şeklinde ifade edilmiştir (CHP, 1940: 9-10).

Şube çalışmaları müzik, millî rakıslar, resim ve fotoğrafçılığı teşvik olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır:

a) Müzik çalışmaları: Batı tekniğini işleyerek kompozitörler için gerekli malzemeleri toplayıp saklamak, yeniden oluşan Türk müziğinin yanında kulakları çok sesli müziğe alıştırmak ve bunun için Batı müzik eserlerini bol bol halka dinletmek yapılan çalışmalardır. Halk arasında köy ve oymaklarda söylenen halk türkülerini asıllarına sadık kalarak toplamak şubenin diğer bir görevidir. Millî marşları ve mahalli şarkıları halka öğretip, özel günlerde hep bir ağızdan söylemelerini sağlamak ve imkân olan yerlerde müzik kursları açmak da bu çalışmalar dâhilindedir (CHP, 1940: 10-11). Bu şube sadece müzik alanında değil güzel sanatları ilgilendiren her alanda kurslar açmıştır. Bu kurslara bazı bölgelerde ilgi çok fazla olurken bazı yerlerde ise katılım gerçekleşmemiştir. Hatta Giresun Halkevi'nin bu şubesinin ücretsiz bir müzik kursu açtığı ama takip eden altı ay içerisinde hiç kimsenin müracaata bulunmadığı, buna karşılık bölgenin varlıklı ailelerinin çocuklarına özel kurs aldıkları ve bu kursu verecek olan öğretmenlerin Halkevlerindeki öğretmenlerle aynı kişiler oldukları bilgisi mevcuttur (Şimşek, 2005: 81). Bununla birlikte Bursa Halkevi'nin çıkardığı *Uludağ* dergisinin Şubat 1942 tarihli 44. sayısında Bursa Halkevi'nde on yıl içerisinde müzik alanında önemli işler yapıldığı, halkın müzik eğitimi için kurslar açıldığı, çok sesli korolar oluşturulduğu, alanında önemli profesörlerin Bursa Halkevi'ne getirilerek konserler verildiğinden bahsedilmektedir (Bozkaya, 2001: 111). Görüldüğü gibi bu kurslar ve faaliyetler bazı bölgelerde aşırı ilgi görürken bazı bölgelerde de hiç ilgi görmemişlerdir.

b) Millî rakıslar: Yerli ve millî danslar-rakıslar aslı kıyafet, saz, türkü ve edaları ile teşvik edilmeli, bunlara müsamerelerde yer verilmeli, özellikle de kadınlı ve erkekli beraber oynananları tercih edilmelidir (CHP, 1940: 11). Güzel Sanatlar Şubesi millî danslara çok önem verse de çalışmaları bunlarla sınırlı kalmamıştır. Alafranga müziği, çok sesli müziği bando ve orkestrası ile birlikte halka tanıtırken, yine Batılı dansları da halka tanıtmayı ihmal etmemiştir. Bale öğretmenleri getirilmiş ve Türk halkı bale ile ilk olarak Halkevlerinde tanışmıştır.

c) Resim çalışmaları: Şube, sergiler açarak ve atölyeler kurarak resim, heykeltıraşlık ve tezyini yani süsleme sanatlarını teşvik eder. Açılacak resim sergilerine mahalli amatörler, resim öğretmenleri veya bu alanda kendisini tanıtanlar katılabilirler. Sergilerde konu serbesttir. Millî destan ve millî kahramanlık gibi temalı resimler teşvik edilmelidirler. Yapılacak resimler tamamen doğadan olmalıdır. Herhangi bir resim ya da kartpostaldan büyütülen resimler kabul edilmezler. Sergi sırasında eser sahipleri etiketler ile belirtilmelidir. Eserlerin sergiye girip girmeyeceğine Halkevi Başkanının ya da Güzel Sanatlar Komitesi Başkanının yönetimi altında üç veya beş kişiden oluşan bir jüri tarafından karar verilir. Uygun görülürse derece alan eserlere ödül verilir (CHP, 1940: 11-13). Sergilerin ülke çapına yayılmasına çalışılmıştır. En küçük bölgelerde, en sade Halkevlerinde bile sergi açmaya gayret edilmiştir. Buradaki amaç şubede doğan eserlerin topluma ulaştırılmasıdır. Her alanda olduğu gibi resim alanındaki faaliyetlerde de yetenekli ve genç amatörleri teşvik amaçlanmıştır.

d) Fotoğrafçılığı teşvik: Artık bir sanat haline gelmiş olan fotoğrafçılık ile ilgilenen gençleri teşvik etmek bu şubenin görevleri arasındadır. Halkevleri belirli zamanlarda fo-

toğraf sergisi açabilirlerdi. Hatta amatörleri teşvik için yarışmalar da düzenlenirdi. 1940 yılında I. Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi düzenlenirken, ikincisi 1941 yılında ve üçüncüsü ise 1943 yılında gerçekleştirilmişti.

Güzel Sanatlar Şubesi halkın güzel sanatlara ilgisini artırmak için çalışmalar yaparken, Batı müziği ve tekniğinin yerleşmesine, Türk müziğinin Batı tekniğine göre düzenlenmesini sağlamaya çalışıyor, millî türkü ve dansları da korumaya özen gösteriyordu. Halka millî marşları öğretip önemli günlerde hep bir ağızdan söylemesini sağlamak da yine bu şubenin üstlendiği bir vazifeydi. Böylece halkta millî duygular, birlik ve beraberlik düşünceleri gelişecekti. Bu şubede tıpkı diğerleri gibi gençleri ve yetenekli insanları teşvik etmeyi amaçlamıştı. Bir taraftan açtığı kurslar ile ilgilileri eğitirken, diğer taraftan da düzenlediği sergiler aracılığıyla sanat eserlerini halk ile paylaşıyor ve yarışmalar sonucunda yeteneklileri ödüllendirmeye çalışıyordu.

I.3 Temsil Şubesi

Halkevleri kurulurken güdülen amaçlardan birisi toplumsallaşma iken diğeri de devlet ideolojisini ve devrimleri halka benimsetmekti. Bu amaca hizmet edecek en iyi araçlardan birisi de Temsil Şubesiydi. Çünkü Temsil Şubesi'nde sergilenen piyesler, müsamereler ve sinemalar bu amaçları içeriyor, görsel oldukları içinde daha etkili ve kalıcı oluyorlardı. Temsil Şubesi'nin amaç ve görevi Halkevlerinde bir hayat ve hareket uyandırmak, şehirlerin ve kasabaların tiyatro ihtiyaçlarının giderilmesine yardım etmek, iyi hatip yetiştirmek, gençleri güzel ve serbest konuşturmaya alıştırmak, yine gençlerde fikir, sanat ve dil terbiyelerinin gelişmesine yardım etmek, tiyatrocü olabilecek yeteneklerin kendilerini göstermelerine imkân tanımaktı. Bu amaçlara ulaşmak için Temsil Şubesi kadın ve erkeklerden oluşan bir tiyatro grubu kurmalıydı. Oynanacak oyunlar CHF ve Genel İdare Heyeti tarafından onaylanmalıydı. Onay alamayan oyunlar sahnelenemezdi. Oyunlarda kadın rolleri hiçbir sebeple erkeklere oynatılamazdı (CHP, 1940: 13-14).

Bu şubenin faaliyetlerini iki başlık altında toplamak mümkündür:

a) Kukla-Karagöz: Halk terbiyesi açısından önem arz eden faaliyetlerdir. Karagöz ve kukla oyunlarının Türk eğlence hayatındaki geçmişi oldukça eskidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde tanışılan bu oyunlar ile hem halkın eğlenmesi sağlanmış hem de bu oyunlar aracılığı ile çeşitli mesajlar verilmiştir. Bu oyunlardan Cumhuriyet döneminde de yararlanılmıştır. Halkevleri için yazılan yönetmeliklerde buna vurgu yapılmış, oyunlar Halkevlerinde oynatılmıştır. Bunların geçmişi nasıl modernleştirileceği vb. konuları içeren yazılar Halkevleri tarafından çıkarılan dergilerde yayımlanmıştır (Özhan, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-16003/cumhuriyetin-ilk-yillarında-geleneksel-turk-tiyarosuhtml>).

1923 sonrasında halka yeni rejim doğrultusunda alışkanlıklar kazandırmak amaçlandığından dolayı Karagöz oyunlarında da bu doğrultuda değişiklikler yapılmıştır. 1937 yılında İç İşleri Bakanlığı tarafından bir genelge yayımlanmıştır. Yayımlanan bu genelge yetmiş civarında halk kitabının modernleştirilmesini, ihtiyaçlara cevap verecek ve rejimin

ruhuna uygun olaylar içerecek şekilde düzenlenmesini içermektedir (Güven, 2008: 80). Bu genelge doğrultusunda CHF tarafından 1941 yılında yedi Karagöz oyunu yazdırılmış ve bu yedi oyun bir kitapta toplanmıştır. Karagöz ve Hacivat tiplerinin karakterleri bu oyunlarda değiştirilmiştir. Bu iki şahıs artık Cumhuriyet ve inkılâplarla ilgili mesajlar veren karakterleri canlandırmaktadırlar. Karagöz eski oyunlarda olduğu gibi cahil ve kaba değil, çalışkan ve yeniliklere açık bir Türk köylüsüdür (Güven, 2008: 81). Yedi yeni Karagöz oyununda inkılâplar, dil, uygarlık yolunda yapılan yenilikler ve Köy Enstitüleri gibi konularda mesajlar verilmiştir. *Keloğlan* isimli oyunda Keloğlan eski tiplerinden tamamen farklı bir kişidir. Varlıklı ve çalışkan bir Türk köylüsüdür. Bu oyunda çalışkanlık, disiplin, yeniliklere açık olma ve ahlak dersleri verilmiştir. Behzat Lav tarafından kaleme alınan *Karagöz, Stepte* isimli oyunda ise Cumhuriyet döneminde uygarlık yolunda yapılan yeniliklerden ve çalışmalardan, Nazilli’de, İzmir’de ve Karabük’te açılan fabrikalardan, elektrik santrallerinden, uçaklardan ve Köy Enstitüleri’nden bahsedilmiştir (Okur, 2010: 332). *Köy Muhtarlığı* adlı oyunda da dil inkılâbı ile ilgili mesajlar verilmiş, halktan kopuk olan aydınlar eleştirilmiş ve köylüye övgülerde bulunulmuştur (Çıkla, 2007: 62). Karagöz oyunları Cumhuriyet döneminin ruhuna uygun bir şekilde yeniden biçimlendirilmişlerdir. Böylece halka mesajlar vererek bilinçlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Yeni Karagöz oyunları başta Ankara Halkevi olmak üzere diğer illerdeki Halkevlerinde de sahnelenmiştir.

b) Sinema: 1940 tarihli talimatnameye göre Halkevlerinde sabit veya seyyar sinema makineleri bulundurulabilirdi. Bu makineleri ya CHF temin ederek gönderirdi ya da Evler kendi imkânları ile alırlardı. Halkevlerindeki sinema faaliyetlerinde amaç halkın fikrini ve zevkini yükseltmekti. Tıpkı tiyatro ve konser faaliyetlerinde olduğu gibi sinemadan da ticari amaç güdülemez, filmler para ile izletilemezdi. Halkevlerinde CHF tarafından gönderilen filmler ve Halkevi İdare Heyetinin 50. maddeyi göz önünde bulundurarak tedarik edeceği filmler gösterilebilirdi. Filmlerden para alınması ancak bir konser, bir piyes vb. etkinlik dâhil edilerek aktivitenin müsamere şekline getirilmesi halinde gerçekleşebilirdi. Fakat bu şekildeki müsamere sayısı bir yılda on ikiden fazla olamazdı (CHP, 1940: 14-15).

Altı ilkeyi ve devrimleri yaymak, halkı eğitmek konusunda aktif bir rol oynayan Temsil Şubesi, rejimin pratik hayata aktarılmasında sanatı kullanıyordu (Doğaner, 2005: 389). Yani halk bir taraftan eğlenirken diğer taraftan da eğitiliyordu. Diğer şubeler gibi bu şubede genç yetenekleri teşvik etmiş ve desteklemiştir. Şube faaliyetleri önceleri tiyatro ağırlıklıydı. Fakat Karagöz ve kukla gibi yerel oyunlara da yer vererek geçmişin unutulmasını engelliyordu. İlerleyen zamanlarda tıpkı günlük hayatta olduğu gibi bu şubede de sinema, tiyatronun ve bu yerel oyunların önüne geçecektir.

Dil ve tarih çalışmalarında nasıl ki millî dil ve millî tarih çalışmalarına ağırlık veriliyorsa piyes ve tiyatrolarda da bu çizgi takip ediliyordu. Sahnelenen oyunlar millî tezler ile paralellik arz etmiş, Millî Mücadele Dönemi ve Türk Tarihini anlatan oyunlar tercih edilmiştir. Böylece millî ruh canlı tutulmaya çalışılmıştır. Yine tiyatro da devrimi yaymak için bir araç olarak kullanılmıştır. Tiyatroda sadece yerli oyunlar değil aynı zamanda çe-

viri oyunlar da sahnelenmiş (Zeyrek, 2006: 50, 66), oyunların bir kısmı telif eserlerden bir kısmı da çeviri piyeslerden seçilmiştir (Huyugüzel, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10212.pdf>: 398). CHF Genel Merkezi tarafından belirlenen oyunlar Halkevinin kendi imkânları ile sahneye koyulmuşlardı. Bu oyunların içerikleri inkılâpları, Türk Tarih Tezi'ni, hurafelerle mücadeleyi ve halkı çağdaş yaşama özendirmeyi kapsamaktaydı. Temsil Şubesi'nin en önemli icraatlarından birisi de halka verdiği mesajlar olmuştur. Sahnelenen oyunlarda devrimler ve ideolojiler ile ilgili mesajlar verildiği gibi o an ülkenin içinde bulunduğu durumu anlatan oyunlara da yer verilmiştir. Hatta II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan sıkıntı anlatılarak halkı tutumlu olmaya teşvik eden oyunlar sergilenmiştir (Küçükkuşurlu, Okur, 2007: 23).

Şubenin ülkeye en önemli faydalarından birisi de tiyatrocuyu yetiştirmesi olmuştur. Tıpkı yazarlık konusunda Dil ve Edebiyat Şubesi'nde olduğu gibi oyunculuk konusunda da Temsil Şubesi amatör isimlerin kendilerini yetiştirecekleri bir okul görevini üstlenmiştir. Ayrıca bayan oyuncu yetiştirilmesine de ayrı bir önem verilmiştir.

I.4 Spor Şubesi

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren spor faaliyetlerine önem verilmiş, gürbüz çocuk yarışmaları düzenlenmiş, "*Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur*" ilkesinden hareket edilmiştir. Bu ilke Spor Şubesi'ne de temel teşkil etmiştir. Şubenin amacı gençlere ve halka sporu benimsetmek, hem fiziken hem de ruhen sağlıklı insanlar yetiştirmek ve sportif faaliyetler çerçevesinde toplanan halkta millî birliği güçlendirmek olmuştur.

Şube haftanın belirli günlerinde özellikle de memurların tatil oldukları günlerde kadınlara ayrı erkeklere ayrı olmak üzere jimnastik hareketleri yaptırır. Halkevlerinde jimnastik salonları bulunurdu. Jimnastik salonuna sahip olmayan küçük yerlerde ise spor faaliyetleri açık alanlarda yapılırdı (Durukan, Ulusu Uraz, 2008: 46). Türk'ün millî sporu olan güreşe önem verir ve güreş müsabakaları düzenlerdi. Millî sporlarımızdan olan atlı ciriti unutulmuş bölgelerde tekrar canlandırmak, yaşayan bölgelerde de güçlendirmek, gençliği spor ile meşgul etmek, dörtte üçü denizlerle çevrili olan ülkemizde deniz sporlarının gelişmesini sağlamak, kayak sporunun yayılmasına çalışmak, millî sporlarımızdan olan avcılığı teşvik edip, zararlı hayvanlardan korunmayı öğretmek için süreklilikle avları düzenlemek, memleketi tanıtmak amacı ile kafileler halinde geziler düzenlemek, bu gezilerde açık havada portatif çadırlarda yatarak gençliğin ve halkın sağlığının gelişmesine hizmet etmek, gidilen yerlerde tarihe, arkeolojiye ve sosyolojiye ait tetkikler yapmak bu şubenin görevleri arasındadır (CHP, 1940: 16-19).

Halkevi salon ve avlularına gereken spor malzemeleri Parti Genel Sekreterliği tarafından ayrılan bütçeden peyderpey tedarik edilmekteydi. Hatta bunların bir kısmı İsviçre'den getirilmiş, bir kısmı yurt içinde imal edilmiş ve bazı ürünlerin askerî fabrikalarda yapılmasına karar verilmiştir (Zeyrek, 2006: 67-68).

Halkevleri sporu sağlıklı, ahlaklı ve mert insanlar yetiştirmede bir araç olarak kullanmıştır (Çavdar, 2004: 354) ve Spor Şubesi bu amaca ulaşabilmek için Türk Spor Kurumu ile koordineli olarak çalışmıştır (Çeçen, 2000: 133).

Spor faaliyetleri Halkevinin bulunduğu bölgenin özelliğine göre ağırlık kazanmıştır. Sahil bölgelerinde deniz ve su sporları yoğunluk kazanırken, kayak için elverişli bölgelerde de kış sporları ve özellikle de kayak ön plana çıkmıştır. Toplu geziler ve toplu antrenmanlar ile halkın kaynaşması ve paylaşımlarda bulunmaları hedeflenmiştir. Gençler şubeye yoğun ilgi göstermişlerdir. İmkânlara göre jimnastik günleri ya da jimnastik bayramları düzenlenmiş, en fazla ilgiyi ise eskrim, basketbol, voleybol, avcılık, bisiklet yarışları gibi alanlar görmüştür.

I.5 Sosyal Yardım Şubesi

Halkın kaynaşmasında önemli bir misyon üstlenen bu şube ihtiyacı olan insanların ihtiyaçlarını temin etmeye çalışırken, problemleri olan insanların da problemlerini çözmeye çalışmıştır. Sağlık konularına verdiği önem ve gerçekleştirilen muayeneler sayesinde halkı sıhhi konularda bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Şube, Halkevlerinin devlet ile toplumun ve toplumun kendi içerisinde kaynaşmasını sağlayan başlıca organıdır. Anıl Çeçen, Sosyal Yardım Şubesi'nin önemini "*Halkçılığın yalnızca edebiyatı ile yetinmemek ve bunun uygulamasını yapmak bu kola düşüyordu*" (Çeçen, 2000: 133) şeklinde ifade etmektedir. 1940 tarihli talimatnameye göre şubenin asıl görevi "*Halkevinin bulunduğu bölgede hakikî surette yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, malûller, düşmüş ihtiyarlar ve hastalar... gibi vatandaşlar hakkında cemiyetin şefkat ve yardım duygularını uyandırmak ve yükseltmektir.*" (CHP, 1940: 19) şeklinde belirlenmiştir. Görülmektedir ki söz konusu dönemde en çok hissedilen eksikliklerden biri ulus olma bilincinden yoksunluktur. Yapılan çalışmalarla bu eksikliğin giderilmesine çalışılmıştır.

Şube, bölgedeki hayır kurumlarının gelişmesine yardım eder. Kimsesiz okul çocuklarına yardım etmek, hastaların hastanelere kabul ve tedavilerine, kimsesiz hastalara ve ihtiyaç sahibi kadınlara yardımcı olmak, işsizlerin iş bulmasına yardım etmek, çocukların dilencilikten uzak durmasını sağlamak, halkın sağlık bilgisini artıracak konferanslar vermek ve filmler göstermek şubenin ilgileneceği başlıca konulardır. Sağlık konusuyla ilgili olarak ise vilayet merkezlerindeki Halkevlerinde ücretsiz birer muayenehane açmaya çalışacaktır. Doktorlar buralara müracaat edecek hastaları ücretsiz muayene edeceklerdir. Bu muayeneler için gerekli olan malzemeler Halkevleri tarafından sağlanacaktır. Hastanesi olan kaza merkezlerinde de bu tür muayeneler haftada bir gerçekleştirilecektir. Muayene ve tedavi zamanları yerel yayınlar aracılığıyla halka sık sık bildirilecektir. Doktorlar Köycülük Şubesi'nin düzenleyeceği gezilere katılır, şikâyeti olan köylüleri muayene eder, köyün sağlık durumu hakkında bilgi edinir ve gerekli hususları not alarak ilgili yerlere bildirirler. Muhtaç ve fakirlere bedava ilaç verilir. Muayene edilen hastalar protokol defterlerine kaydedilirler ve her yılın sonunda istatistik cetvellerine işlenerek Parti Genel Sekreterliği'ne gönderilirler. Bu faaliyetlere gelir sağlamak için Halkevlerinin Temsil ve Güzel Sanatlar Şubeleri tarafından bir yılda üç defayı geçmemek üzere ücretli temsiller verilip, konserler düzenlenebilir. Yine Halkevlerinin uygun yerlerine yardım kutuları asılabilir (CHP, 1940: 20-22).

Şubenin faaliyetlerine katılım sağlanarak vatandaşlık duygusunun geliştirilmesine çalışılıyordu. Çünkü o dönemde devletin temel politikalarından birisi devlet ideolojisi-ne uygun sadık vatandaşlar yetiştirmektir. Yine bu şubenin faaliyetleri vatandaşları yığın olmaktan kurtararak toplum olma, birlik olma düşüncelerinin yerleşmesini amaçlamaktaydı. Halk arasında yardımlaşma bilinci oluşturmak için sosyal yardımın önemini anlatan konferanslar düzenlenmiş ve bu konferans metinleri broşür haline getirilerek halka dağıtılmıştır (<http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>). Şube kaynaşma ve halkı bilinçlendirme açısından önemi haiz olduğundan çalışmalarında belediye, özel idare ve hayır kurumlarının desteğini almış (Küçükkuşurlu, Okur, 2007: 23), ihtiyaç duyduğu durumlarda Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile işbirliği yapmıştır (Zeyrek, 2006: 70).

Halkevlerinde Sosyal Yardım Şubesi'nin sayısı giderek artmıştır. Şube özellikle sağlık alanında büyük hizmetler vermiştir. Köylülerin alış veriş için şehre geldikleri pazar günlerinde polikliniklerin tamamını köylüler için ayırmışlar, doktorlar ve baytarlar köylere gitmişlerdir. Bu çalışmalar sonucunda halk sağlık ve temizlik konularında bilinçlenmiştir. Çalışkan öğrencilere kitap, kıyafet, kalacak yer vb. konularda yardımlarda bulunularak öğrenimlerine katkı sağlanmıştır. Maddî sıkıntısı olan insanlara ise maddî yardım yapılmıştır. Bu şube sayesinde insanlarda zor günlerde birbirlerine yardım etme ve biz olma düşüncesi kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır.

I.6 Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi

Şubenin amacı halkın okuma yazmasının ilerleyip gelişmesini sağlamak, kültür seviyesini yükseltmek ve günlük hayatta kullanacakları pratik bilgileri onlara kazandırmaktır. Şubenin açtığı kurslar ücretsizdir. Açmakla yükümlü olduğu kurslar ise Türkçe okuyup yazma kursları, fizik, kimya gibi müspet bilimler ile ilgili kurslar, dikiş, nakış, kola, ütü, şapkacılık, çiçekçilik, muhasebe, arıcılık, bağcılık, elektrikçilik, zeytincilik, itfaiyecilik, inşaatçılık, telgrafçılık, ev idaresi (CHP, 1940: 22-23; Zeyrek, 2006: 70-71), öğretici ve öğrenmek isteyen olursa yabancı dil kurslarıydı. Hangi tür kursların açılacağı bölgenin özelliklerine, iklim yapısına ve ihtiyaçlarına göre değişirdi. Mesela bağcılığın olduğu bölgelerde bağcılık kursları açılırken, arıcılık yapılan bölgelerde arıcılık kursları açılırdı. Buradaki amaç halka modern bilgiler vererek verimin nasıl artırılacağı konusu üzerinde durmaktır. Elektrikçilik, motorculuk gibi kurslar ise günlük hayatı kolaylaştırmayı amaçlıyorlardı. Dikiş, nakış, ütü gibi kadınlara yönelik kurslar hem kadınların bir şeyler öğrenmelerine hem de sosyalleşmelerine yardım ediyordu. Evinden dışarı çıkan ve buralarda yeni insanlarla tanışan kadınlar bu kurslar sayesinde ev ekonomisine katkıda bulunmaya bile başlamışlardı. Kurslar okul gibi uzun süreli olmayıp, kısa süreli aktivitelerdi. Kursiyerlere kurs veren eğitmenler şubenin gönüllü üyeleri olup hiçbir karşılık almadan bu görevi yerine getirmişlerdi. Diğer şubelerden de konuya hâkim olan gönüllüler görev alabilirlerdi. Zorunlu kalırsa dışarıdan ücretli öğretmenler tutulur ve bunların ücretleri Halkevleri tarafından karşılanırdı (CHP, 1940: 23). Özellikle Harf İnkılabı'nın geliştirilmesi ve halka tanıtılmasında bu kurslara büyük görevler düşüyordu. Aydınlar ve öğretmenler öncülüğünde açılan okuma-yazma kursları sayesinde halka hem okuma

yazma hem de yeni alfabe öğretiliyordu (Çeçen, 2000: 134). Kursların genellikle aydınlar ve gönüllü üyeler tarafından verildiği görülmektedir. Bu sayede Halkevlerinin açılışında amaçlanan hem halkı geliştirmek, bilgili hale getirmek hem de aydın-halk kaynaşmasına bir nebze de olsa yaklaşılmış oluyordu. Şube ceza evlerindeki mahkûmları da unutmamıştı. Mahkûmlar için ilkokulu ve ortaokulu bitirme kursları açmış (<http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>), okuma yazma ve yabancı dil kursları ile halkın kültür seviyesinin yükselmesi amaçlanmış (Doğaner, 2005: 389), yabancı dil kurslarına ayrı bir önem verilmiş ve okuma yazma kurslarından sonra en çok ilgiyi yabancı dil kursları görmüştü. Bu kurslar sayesinde hem aydınlar ile halkın hem de Halkevleri ile halkın kaynaşması sağlanmaya çalışılmıştı.

1.7 Kütüphane ve Yayın Şubesi

Kütüphaneler Halkevlerinin açılış şartlarından birisiydi. Bir Halkevinin açılabilmesi için kütüphanesinin olması ya da en azından bir kitaplığın bulunması gerekliydi. Kütüphanelerin önemi 1940 tarihli talimatnamenin 89. maddesinde “*halk bilgisinin ilerlemesinde başlıca âmildir. Bu sebeple her Halkevinde bir kütüphane ve okuma odasının bulunması Halkevinin ilk kurulma şartlarından sayılır...*” (CHP, 1940: 24) ifadesiyle belirtilmiştir.

Halkevleri kütüphanesine girebilecek ve giremeyecek kitaplar belirlenmişti. Talimatnamenin 90. maddesi evlere giremeyecek kitapları özetle, dini mahiyette olan, Türk inkılâbı ve ideolojisine uymayan, millî görüşler dışında kalan, cinayet ve intihar gibi vakaları işleyen, gençleri yanlış şeylere yönelten kitaplar olarak belirlemişti (CHP, 1940: 25). Kütüphanelere girebilecek kitaplar ise halkın kültür seviyesini yükseltecek, pratik bilgiler verecek, millî duyguları, devletin ideolojilerini ve devrimleri aktaracak tarzda kitaplardı. Bu kitaplar “*Halka göre ve halk için kitaplar*” (Gurallar Yeşilkaya, 2003: 103-104) olarak isimlendiriliyorlardı. Halkevleri için temin edilen kitaplar TTK ve TDK gibi resmi kurumlardan, CHF Genel Sekreterliği’nden, Halkevlerinin kendi imkânları ile temin edilen kitaplar ve vatandaşların yardımları ile temin edilen kitaplardan oluşuyordu. Yardım ile gelen kitaplar kütüphanelere gönderilmeden önce Kütüphane ve Yayın Komitesinin incelemesinden geçer ve 90. maddedeki kriterlere uygun olup olmadığına bakılırdı. Şartlara uygun olmayan yayınlar hiçbir işleme tabi tutulmadan Genel Sekreterliğe gönderilirdi (CHP, 1940: 25-26).

Ev kütüphaneleri ve okuma odaları İdare Heyetlerinin tespit edeceği belirli gün ve saatlerde açık olacaktı. Bu gün ve saatler Halkevlerinde asılabileceği gibi gazete vb. yollardan da halka duyurulabilirdi. Şubenin en önemli icraatlarından birisi de okuma odaları açmasıydı. Okuma odalarını kendi binaları dışında ve yakın köylerde açabilirdi. Daha önce açılmış olanları ise destekleyebilirdi. Yeni alfabeyle geçişle birlikte okuma yazma kurslarına önem verilmiş, okuryazar oranının artırılması için çalışılmıştır. Hedef daha fazla okumuş yazmış bir millet yaratmaktı. Kahvehanelerin sahiplerinin izni ile birer okuma günü tespit edilir, okuması yeterli ve diksiyonu iyi olan bir vatandaşa yüksek sesle okuma yaptırılırdı. Özellikle köy gezilerinde bu aktiviteye önem verilir ve köyler için seyyar kütüphaneler oluşturulabilirdi (CHP, 1940: 26). Bu ve benzeri okuma faa-

liyetleri sonucunda hem yayınlara olan ihtiyaçlar hem de okuryazar sayısında bir artış olmuştur. Okuma odalarındaki bu gelişmeler Halkodalarına giden yolu açmıştır (Çeçen, 2000: 134). Düzenlenen okuma günleri ile vatandaşa bir taraftan okuma alışkanlığı kazandırılırken bir taraftan da gerekli bilgileri vermek hedefleniyordu. Bu nedenle okunacak kitaplar hedefe uygun olacak şekilde seçiliyordu. Halka okunan kitaplar ziraat, sağlık gibi günlük hayata yönelik pratik bilgiler kazandıran ve devrimlerin içselleştirilmesine katkıda bulunacak kitaplardan seçiliyordu. Örneğin 1933 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, halka devrimleri ve ideolojiyi anlatacak en yetkin kitabın *Nutuk* olduğuna karar vermiştir. Bütün köy öğretmenlerine iletmek üzere bir genelge hazırlanmıştır. Bu genelgede, köy halkının boş vakitlerinin kış aylarında daha çok olduğu, bu boş vakitlerde *Nutuk*'un yüksek sesle köy halkına okunacağı ve okunanların anlatılacağı, bu sayede halkın Millî Mücadeleyi ve başarısının altında yatan nedenleri anlayacağı ifade edilmiştir (Öztürk, 2006: 54). Gönderilecek her tür yabancı yayın kütüphanelerden önce Genel Sekreterliğe ulaştırılırdı. Burada kitapların kütüphanelere gönderilmesi için uygun olup olmadığına karar verildikten sonra dağıtım yapılırdı. Şube kitap sergileri de düzenleyebilirdi. Halkevlerinin bütün yayınlarını bastırmak da yine bu şubenin göreviydi. Halkevleri tarafından çıkarılan yayınlardan dergiler hariç diğerleri parasız olarak dağıtılırlardı. Bu yayınlardan ikişer nüsha Genel Sekreterliğe, birer nüsha *Ülkü* dergisi ve Halkevleri dergisine ve birer nüsha da Halkevleri ve Halkodalarına gönderilirdi (CHP, 1940: 26-27).

Kütüphane ve Yayın Şubesi kısa sürede büyük başarılar elde etmiştir. Hem yayın sayısı bakımından hem de üye sayısı bakımından önemli rakamlara ulaşmıştır. Bu şubenin üye sayısı 1933 yılında 149. 949 iken 1940 yılında 1.719.292 olmuştur (Zeyrek, 2006: 73). Şube kitaba ve kitabın korunmasına büyük önem vermiş ve bu konuda kanunlar çıkarmıştır. Gençleri de okumaya teşvik etmiştir. Bu bağlamda gençler arasında kitap özetleme yarışmaları düzenlemiştir (Çavdar, 1983: 880) ve ceza evlerine kitaplar göndermiştir. Şube yaptığı çalışmalar ile Türk insanının çağın gereklerine ayak uydurarak modern dünyada yer alması için öncü olmuştur.

I.8 Köycülük Şubesi

Köycülük Şubesi'nin kurulması ve köylülerle yakından ilgilenilmesi gayet yerinde bir gelişme olmuştur. Çünkü o dönemde "*Köylü milletin efendisidir*" ilkesinden hareket edilmekte, köyleri ve köylüleri geliştirme faaliyetlerine ağırlık verilmekteydi. Amaç köylüleri geliştirmek, okuryazar oranını artırmak, ziraat ve sıhhat bilgileri vermek, şehirlerde onlara yardım etmektir. Şube, Halkevlerinin en aktif kollarından birisiydi. 1940 tarihli Halkevleri talimatnamesine göre "*Köycülük Şubesinin esas vazifesi köylerin sosyal, sıhhat, bedî gelişmelerine ve köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve tesanüt duygularının kuvvetlenmesine çalışmaktır*" (CHP, 1940: 27) diye ifade edilmektedir.

Şubenin yaptığı çalışmalar yakın köyleri imkân olduğu kadar sık olarak Halkevi genel müsamerelerine ve gecelerine çağırarak, Halkevi üyelerini de köylerde kır bayramlarına götürerek köylü ile kentli arasındaki iletişimi geliştirmektir. Köy ziyaretlerinde ise dikkat edilmesi gereken hususlar vardı. Halkevleri üyeleri yapacakları köy ziyaretlerinde köy

halkına yük olamazlar, köylülere hiçbir masraf ettiremezlerdi. Köylüler, aydınların ziyaretini istekle bekledikleri zaman bu ziyaretler verimli olabilirdi. Bu şube Dershane ve Kurslar Şubesi ile ortak çalışmalar yaparak okuma günleri düzenlerken, Sosyal Yardım Şubesi ile de ortak çalışmalar yapıp hastaların tedavisi ile ilgilenip, köylülerin resmî işlerini kolaylaştırıp sonuçlandırmaya çalışırdı. Bütün köy öğretmenleri şubenin tabii üyeleridirler. Çünkü onlar kendilerini köylerin ve köylülerin gelişmesine adanmışlardır. Şube düzenleyeceği sergilerle köylüye hem yerli malını tanıtmaya hem de onların görgü ve bilgi seviyelerini artırmaya çalışır. Temsil Şubesi ile de işbirliği yaparak müsamere, Karagöz, millî danslar gibi etkinlikler düzenleyerek köylerde neşenin artmasına çalışır (CHP, 1940: 28-29). Hedef köylerin ve köylülerin gelişmesi olduğu için köylere birçok dostluk gezisi düzenlemiştir. Aslında başlangıçta köylülerin şehirlere taşınarak kültür çalışmalarına dâhil edilmelerine çalışılmıştır. Fakat bunun çok olanaklı olmadığı görülünce köylere gidilmeye karar verilmiştir (Kirby, 2010: 104). Doktor, baytar, dişçi, ziraat gibi meslek mensupları bu gezilere katılarak köylülere alanları ile ilgili bilgiler vermişler ve yardımcı olmuşlardır. Şehir merkezlerinde ise köy geceleri düzenlenerek, köylüler şehirlere davet edilmişlerdir. Köylünün günlük hayatına yönelik pratik bilgiler veren kurslar açılmıştır. Kış aylarında köy yolları kapandığından ulaşım problemi yaşanmıştır. İlkbahar döneminden itibaren köylülerin işlerinin başlaması ise yaz aylarındaki sıkıntıyı teşkil etmiştir. Bu nedenle şubenin karşılaştığı en büyük problem zaman sıkıntısı olmuştur (Zeyrek, 2006: 82).

Şube sadece köy ve köylülerin gelişimiyle ilgilenmiyordu. Aynı zamanda gittiği köyler ile ilgili araştırmalar da yapıyordu. Köyün adının nerden geldiği, geçmişteki yaşantısı, eskiçağlara ait bulgular olup olmadığı, köyde hangi tür hayvanlar beslendiği ve yapılan tarımın cinsi, miktarı gibi konularda da incelemelerde bulunmuştur (Toksoy, 2007: 56-57). Bunun yanı sıra bazı köyler kardeş köy ve örnek köy olarak seçilmişler, buralara çeşitli yardımlar yapılmış ve gelişmeleri için katkıda bulunulmuştur. Şubenin köy halkı için en büyük faydalarından birisi açtığı okuma yazma kursları ile okuryazar oranını artırmasıdır. Çünkü bu sorun o dönemde ciddi sıkıntıydı. Bazen koskoca köyde bir ya da iki kişiden fazla okuma yazma bilen olmuyordu. Bu kurslar sayesinde yeni alfabe ve okuma yazma halka öğretiliyordu. Bazı ücra köşelerde Türkçe bilmeyen halka Türkçeyi de öğretmişlerdir. Halkevleri köylerin sosyal ve ekonomik yaşamlarında belirli bir oranda da olsa değişiklik meydana getirmişlerdir. Şube köylüye yardımı hedeflemiştir. Şehirde işi olan köylülere yardım ederek işlerini kolaylaştırdığı gibi köylülerin problemlerinin de devletin ilgili makamlarına aktarılmasında ve çözülmesinde aracı olmuştur (Çeçen, 2000: 135).

Zengin ve temiz bir Türk köylüsü yaratılmak amaçlanırken (Çavdar, 1983: 881), köycülük çalışmaları sonucunda meydana getirilen monografiler de Halkevleri dergilerinde yayımlanmıştır (Gurallar Yeşilkaya, 2003: 106). Köy gezileri hem köylüler hem de şehirliler için getiriler sağlamış, taraflar birbirlerinin hayatları ve yaşam tarzları ile ilgili bilgiler de edinmişlerdir. Ülkü dergisinde tipik bir köy gezisinde, insanların millî marşı söylerken bayrak çekildiği, daha sonra Halkevlerinin yüksek memurlarının ve üyelerinin köylü ile

kaynaştıkları, halka kitap, dergi, broşür gibi yayınların dağıtıldığı, gençlerin canlı müzik yaptıkları ve sportif faaliyetler düzenlendiği, Temsil Şubesi'nin bazı üyelerinin tiyatro gösterisi yaptıkları ve günün sonunda ziyaretçilerin şehirlere geri döndüğü, anlatılmaktadır (Karaömerlioğlu, 1998: 70-71). Köy gezilerinin ne kadar faydalı olduğu kaydedilse de bu gezilere katılanlar zaman zaman eleştiri almışlardır. Gerek giyim kuşamları ile gerekse tavırları ile köylülerden uzak oldukları ve bu ziyaretlerin iki tarafın arasını iyice açtığı bile iddia edilmiştir. Köylere gidenlerin toplum mühendisliği çerçevesinde hareket ettikleri ve bu durumdan dolayı köylülerin aydınlara ve şehirlilere olan güvenlerinin sarsıldığı iddia edilmiştir. Hatta Fay Kirby 1933 yılında Ankara Halkevi'nin düzenlediği köy gezisine katılan insanları "*Afrika'nın karanlık bölgelerinde keşfe çıkan gezginlermişçesine köye gidiyorlardı*" (Kirby, 2010: 90) diye karakterize etmektedir. Köycülük Şubesi'nin bu çalışmalarının eleştiri aldığı bir gerçektir. Eleştiriler ziyaretçilerin bu gezileri piknik gibi gördükleri, köylünün içerisine girerken onlar gibi olamadıkları ve onlara tamamen yabancı kaldıkları doğrultusundadır. Fakat bütün bu eleştirilere rağmen şubenin faydaları yadsınmaz bir gerçektir. Çünkü şube köylünün sağlığı ile ilgilenmiş, günlük hayatta kullanabilecekleri pratik bilgiler vermiş, okuma yazma öğretmiş ve şehirlerdeki işlerinde onlara yardım etmiştir. Yani köylü ile kentlilerin, aydınlara, devletin arasında köprü vazifesi görmüştür.

I.9 Tarih ve Müze Şubesi

Şubenin faaliyet alanlarını başlıca üç başlık altında toplamak mümkündür: Tarih, Müzecilik ve Folklor. Şube çalışmalarını bu üç konu üzerinde yoğunlaştırmıştır. 1932 tarihli Halkevleri talimatnamesinde tarih çalışmaları Edebiyat Şubesi ile birlikte yürütülürken 1940 yılındaki düzenlemede Tarih ve Müze Şubesi adı altında yeniden düzenlenmiştir. 1940 tarihli talimatnamenin a, b ve c maddelerine göre şubenin tarih konusunda yapacağı çalışmalar; millî ve mahallî tarihle ilgili konularda uzmanlar tarafından ortaya konulan gerçekleri yazılarla, tercümelemlerle, konferanslarla geniş halk kitlelerine ulaştırmak, mahallî tarih ve araştırmaları yapmak ve bunun için mevcut malzemelerden yararlanmak, yeni vesikalar elde etmeye ve bunları ilmî şartlara uygun olarak neşretmeye itina göstermek, Halkevi bölgesindeki tarihi eserlerin ve abidelerin iyi korunması için gayret etmek ve bu bilinci halka aşılama çalışması (CHP, 1940: 29). Şube tarih çalışmalarını millî ve mahallî çalışmalar şeklinde yürütmüştür. Bu çalışmalar sonucunda elde edilen bulguların halka ulaştırılması hedeflenmiştir. Tıpkı dil çalışmalarında olduğu gibi tarih çalışmalarında da TTK ile paralellik gözetilmiştir. Mahallî tarih konusunda bazen abartıya kaçılan yorumlarda da bulunulmuştur. Mesela Zonguldak havzasındaki kömürün Uzun Mehmet isimli birisi tarafından bulunduğu hikâyesi bu dönemde ortaya atılan asılsız bir hikâyedir (Küçük, Üstün, 2009: 78). Halkevlerinden bazıları kendi bölgelerinin tarihlerini araştırmışlar, yazmışlar ve bölge halkına tarihi sevdirmeye çalışmışlardır. Tarihi bilgileri toplama ve halkı bilinçlendirme konusunda Halkevlerine önemli görevler düşmüştür. Hatta bu önem Halkevlerinin müze ve tarih kollarının millî kültürün ve halk terbiyesinin çok önemli cephesi üzerinde çalışmaları olarak ifade edilmiştir (Arık, 1947: 112).

Müze çalışmalarına gelince, V. Büyük Kurultayca kabul edilen 29 Mayıs 1939 tarihli C.H.F. Programının 47. Maddesi müzelerle ilgili olarak “Müzelerimizi zenginleştirecek kıymetteki tarihî eserlerin toplanmasına ve bu maksatla harfiyat yapılmasına ehemmiyet verilecek ve umumiyetle eski eserlerin tasnifine ve icap edenlerin yerlerinde iyi muhafazasına itina olunacaktır” kararı alınmıştır (Arık, 1947: 111). Müzeler görsel malzemeler içerdiklerinden dolayı Halkevlerinin önemli bir unsuru olmuşlardır. Çünkü insanlar buralarda tarihi eserleri ve kalıntıları görüyorlar, geçmiş hakkında izlenim ediniyorlardı. Halkevlerindeki müze çalışmaları şunları kapsamaktaydı: Halkevleri bölgelerinde resmî müze var ise arkeolojik eserlerle onları zenginleştirmeye çalışır, eğer resmî müze yoksa elde ettiği eserleri en yakın resmî müzeye gönderirler. Bu tür eserlerin bol olduğu yerlerde müze kurulması için ilgili kişilerle işbirliği yapmak da bu şubenin görevidir. Ancak, kendi müzelerini kurmaya çalışmaları doğru değildir (CHP, 1940: 29-30). Yine tarihi eserler ya da tarihi önemi haiz eserleri bulanlar olursa bunlar Halkevi mensupları ile iletişime geçerlerdi ve bu eserlerin müzelerde sergilenmesi için çalışmalar başlatılırdı (Çeçen, 2000: 134).

Şubenin üçüncü faaliyet alanını folklor çalışmaları oluşturmaktaydı. 1932 yılında birçok dernek gibi Folklor Derneği de kapatılmıştı. Bu nedenle folklor çalışmalarını da kısmen Halkevleri üstlenmişti. TTK ve TDK'ya göre yarı resmî olan Halkevlerinin folklor çalışmaları çok sistemli bir yapıya ulaşamamış (Öztürkmen, 1992: 186), sistematik ve bilimsel olamamışlardır. Çünkü bu çalışmalar merkezi bir organizasyon haline gelmemiş ve uzmanlar tarafından kontrol edilmemişlerdi (Eberhard, Boratav, 1945: 253). Ancak folklorun gün yüzüne çıkmasına ve yerel folklorun tanınmasına vesile olmuşlardır. Bunun nedeni ise Evlerin ülke çapına yayılmış olmaları ve çıkardığı yayınlarda folklor ile ilgili yazılara, resimlere yer vermesiydi. Dergilerde özellikle yerel folklor ile ilgili bilgiler yer almaktaydı. Folklor konusunda Halkevleri Genel Merkezi önemli çalışmalar yapmış, Türk Folklor Arşivi kurma girişiminde bulunmuştu. Hatta günümüz folklor çalışmaları için bile ışık tutacak yayınlar mevcuttur. İstanbul Halkevi'nin çıkardığı “*Halk Bilgisi Haberleri*” bu tür bir dergidir (Başgöz, 1972: 171-172). Bu şubeden beklenen önemli bir çalışma da toponomi çalışmalarıdır. Çünkü bazı yerleşim yerlerinin adları kuruluşundan beri çok az değişmiştir. Bu yer adlarından yola çıkılarak burada yaşayan kavimleri tespit etmek tarih ve arkeoloji açısından önemli olacağından şubenin toponomi çalışmalarına önem vermesi beklenmiştir (Arık, 1947: 119). Tarih ve Müze Şubesi de diğer kollar gibi önemli icraatlarda bulunmuşlardır. Özellikle millî tarih anlayışının hâkim olduğu ve asılsız iddialara cevap verildiği bu günlerde Halkevleri de bu çalışmalar içerisinde yerini almış ve yaptığı çalışmalar ile TTK'ya yardımcı olmuştur.

Sonuç

1932 yılında kurulan Halkevleri halk terbiyesi ve devlet ile halkın bütünleşmesi açısından köprü görevi görmüşlerdir. Halkevleri bünyesinde örgütlenen dokuz şubesi de gerek halkın eğitimi gerekse ilmi çalışmalar bakımından önemli icraatlarda bulunmuşlardır. Dil ve Edebiyat Şubesi'nin dil alanındaki çalışmaları TDK ile paralellik arz etmiş, Güzel

Sanatlar Şubesi hem geleneksel sanatların hem de Batı usulü yöntemlerin yerleşmesine vasıta olmuştur. Temsil Şubesi gerçekleştirdiği piyes ve oyunlar sayesinde halka mesajlar iletmış ve devrimlerin içselleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Spor Şubesi sağlıklı nesiller yetişmesine ve halkın kaynaşmasına çalışmıştır. Sosyal Yardım Şubesi ihtiyacı olan vatandaşların yardımına koşmuş, Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi halka günlük hayatta kullanılabilecek pratik bilgiler veren kurslar açmıştır. Kütüphane ve Yayın Şubesi okuma ve yazma alışkanlığının yerleşmesini sağlamış, Köycülük Şubesi de köy ile kentin kaynaşmasına, sıhî ve pratik bilgilerin köylere ulaşmasına hizmet etmiştir. Tarih ve Müze Şubesi ise millî ve mahallî tarih çalışmalarını yürütmüş, yaptığı çalışmalar ile TTK'ya yardımcı olmuştur. Halkevleri şubeleri yaptıkları çalışmalar ile hem bir bilgi enformasyonu sağlamışlar hem de halkın modernleşmesinde araç olmuşlardır.

Kaynakça

- Arık, R. O. (1947). Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu. Ankara: C.H.P. Halkevleri Yayınlarından Kılavuz Kitapları XXI.
- Başgöz, İ. (1972). "Folklore Studies and Nationalism in Turkey". Journal of Folklore Institute, Vol. 9, No. 2/3, Indiana University Press, pp. 162-176.
- Bozkaya, İ. (2001). "Halk Eğitiminde Müziğin Yeri ve Bursa'daki Halk Eğitimi Çalışmalarına Toplu Bakış", Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. XIV, S. 1, ss. 107-121.
- C.H.P. Halkevleri Çalışma Talimatnamesi. (1940). Ankara.
- Çavdar, T. (1983). "Halkevleri". Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. İletişim Yay., C. 4, ss. 877-884.
- Çavdar, T. (2004). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çeçen, A. (2000). Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Çıkla, S. (2007). "Türk Edebiyatında Dirijizmin Karagöz Piyesleri Boyutu". Milli Folklor, Yıl 19, Sayı 73, ss. 61-67.
- Doğaner, Y. (2005). "Türkiye'de Halkevleri". (Ed. M. Derviş Kılınçkaya). Atatürk Ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Durukan, A.-Ulus Uraz T. (2008). "Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları". İTÜ Dergisi/A, Mimarlık, Planlama, Tasarım, 7(1), ss. 38-49.
- Gurallar Yeşilkaya, N. (2003). Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık. İstanbul: İletişim Yayınları.

Güven, O. (2008). "Politik İdeolojinin İcat Ettiği Gelenek: Karagöz". Milli Folklor, 20(79), ss. 78-83.

"Halkevlerinin Kuruluşu ve Çalışmaları". <http://w3.balikesir.edu.tr/mozsari/Halkevleri.htm>, Erişim tarihi: 24 Eylül 2010

Huyugüzel, Ö. F. "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Halkevlerinin Rolü", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10212.pdf>, 391-400, Erişim Tarihi: 23 Mart 2011.

Karaömerlioğlu, M. A. (1998). "The People's Houses and the Cult of the Peasant in Turkey". Middle Eastern Studies, Vol. 34, No. 4, Turkey before and after Atatürk: Internal and External Affairs, Taylor&Francis, Ltd., pp. 67-91.

Karpat, H. K. (1974). "The Impact of The People's Houses on The Development of Communication in Turkey: 1931-1951". Die Welt des Islams, New Series, Vol. 15, Issue ¼, pp. 69-84.

Khalid, A. (2006). "Backwardness and the Quest for Civilization: Early Soviet Central Asia in Comparative Perspective". Slavic Review, Vol. 65, No. 2, The American Association for the Advancement of Slavic Studies, pp. 231-251.

Kirby, F. (2010). Türkiye'de Köy Enstitüleri. (Çev. Niyazi Berkes). İstanbul: Tarihçi Kitabevi

Küçük, C.-Üstün M. (Ed.). (2009). Resmî Tarih Yalanları. İstanbul: Profil Yay.

Küçükuşurlu M.-Okur M. (2007). Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri. Trabzon: Derya Kitabevi.

Okur, M. (2010). "Halkevlerinin Kültür Faaliyetlerinde Epik Gelenekten Yararlanılması Meselesi". "Ortaq Türk Keçmişinden Ortaq Türk Galacayına". VI. Uluslar arası Folklor Konferansı, 25-26 Noyabr 2010, Bakü, ss. 328-335.

Özhan, M. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Geleneksel Türk Tiyatrosu". I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-16003/cumhuriyetin-ilk-yıllarında-geleneksel-türk-tiyatrosu.html>, Erişim tarihi: 22. Şubat 2011.

Öztürk, S. (2006). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Halk Kitaplarını Modernleştirme Çabaları". Kebiçe İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, Sayı:21, ss. 47-72.